

1. Em veig en edat escolar i recordo les escoles on jo anava. Els meus pares sempre van seguir el criteri de triar aquelles que, oferint-los idèntiques garanties, estiguessin més a prop de casa. Aquest fet va determinar que jo, seguint les seves passes, iniciés els meus estudis en un pis de l'Eixample i completés el 1r. cicle en una torre amb jardí a sota el Tibidabo. Podia anar-hi a peu, dinar a casa al migdia i em va permetre gaudir d'un ritme més relaxat que el de la resta de companys que vivien més allunyats.

Però ara les recordo pel que per mi tenien de més suggerents. Eren edificis que participaven del context on eren situats, i que més tard van ser convertits en escoles. Malgrat que aquells processos de reconversió es feien normalment d'una manera molt grollera, el cert és que la seva identitat no se'n ressentia i que així podien mantenir el seu caràcter. Més tard va servir-me de llicó per entendre que la vida de qualsevol edifici calia que fos més llarga que la del seu programa, i que no s'havien de dissenyar com a traducció literal de les seves necessitats originals.

2. El moment més notable de la construcció escolar a Catalunya va coincidir, i no per casualitat, amb el moment de més alt contingut del paper de l'educació pública. Les institucions responsables de la seva gestió van saber combinar la satisfacció quantitativa del pla d'escolarització amb la reconsideració qualitativa dels seus edificis. Les escoles que l'arquitecte Josep Goday va construir a Barcelona entre els anys 1916 i 1930, per encàrrec d'aquelles institucions, en són la mostra més il·lustrada.

En canvi, quan domina el criteri de qui reclama per als centres escolars una forma especialitzada, la situació esdevé ben diversa: es defineixen els models universals i provoquen el naixement dels prototipus.

Aquesta mena d'artefactes dissenyats únicament i exclusivament en funció del programa que han d'acollir —paradigma del que en diem «mirar el món per un forat»—, són la conseqüència d'aquell èmfasi exagerat. Escampats arreu del país i amb la càrrega d'uns mitjans molt limitats tracten inútilment de salvar el seu paper en qualsevol cas i se'm representen com la trista imatge de la deixadesa i la manca de responsabilitat.

Era el testimoni que li passaven al Departament d'Ensenyament quan el 1r de gener de 1981 va pendre el relleu de la planificació dels nous centres escolars.

3. Però va seguir una estratègia diferent.

Estimulades per l'interès que provoquen els problemes que envolten les operacions en els teixits urbans, que ja s'havia manifestat en el contingut d'una nova manera d'entendre la planificació urbanística, les noves institucions decideixen que, per tal de completar i corregir el mapa de distribució escolar i per aprofitar millor les

1. I remember the sort of school I went to when I was a school-boy. My parents always believed in sending us to those schools which, while meeting the same high standards, were the closest possible to home. An immediate consequence of this was the fact that, having to follow them wherever they went, I started school while living in a flat in the *Eixample* but finished my basic education while living in a house (and garden) at the foot of Tibidabo. Thus I had the opportunity to walk home at noon for lunch and live at a slower and easier pace than the rest of my classmates who lived farther away.

At present, however, I recall only what I used to find most attractive about them. They were buildings integrated into their contexts and were later refitted for schools. Though these transformations were usually carried out in a very clumsy way, their identity was not impaired: they maintained their character. This taught me a lesson that was to prove useful many years later: I understood that the life of a building should outlast the life span it was meant to have in the original plan and that a building was not to be designed as a literal interpretation of the program requirements.

2. It is no coincidence that the most remarkable schools in Catalonia were built precisely when public education was playing an influential role in the construction of schools. The governmental offices that promoted these projects found a sound and efficient way to combine the quantitative schooling requirements with the qualitative assessment of the buildings. An illustrative example can be found in the schools built by Josep Goday in Barcelona between 1916 and 1930 on commission by these governmental offices.

On the contrary, when a criterion of specialization is the prevailing consideration in the construction of public schools, the results are entirely different: *universal* models are devised and *types* are born.

A prime example of the «look-through-a-hole» philosophy, this sort of building designed exclusively on the basis of program requirements it must conform to stems directly from such an unbalanced emphasis. Scattered about the country and beleaguered by severe budget restrictions, they engage in a futile struggle to maintain their dignity at any rate and bear the cheerless image of negligence and irresponsibility.

This was the situation by 1 January 1981, when the Education Department of the Generalitat took over the job of planning all new school centers in Catalonia.

3. However, a different policy was followed.

Stimulated by the newfangled interest in the problems of large-scale projects for the city's fabric, the newly empowered auto-

QUATRE BANALITATS SOBRE ESCOLES

FOUR BANALITIES ON SCHOOLS

Santiago Vives

condicions dels solars que tenia a l'abast (que com a conseqüència de l'alt nivell de consolidació dels actuals teixits urbans acostumen a presentar unes condicions molt especials), era poc operatiu seguir amb la línia de construcció de prototipus, i que com a contrapartida s'havien de definir els nous centres a partir d'un projecte particular per a cada cas. Val a dir que mai no s'havia deixat totalment de banda aquest procediment i que els resultats que en alguns casos aïllats havien proporcionat oferien les garanties necessàries per proposar ara la generalització d'aquesta manera de fer.

L'escola no haurà de ser únicament un contenidor «especial», sinó també una presència expressiva que neixi de l'ambient i al qual li afegeixi caràcter i significat. Una actitud, en definitiva, que ha d'acceptar que el bo i el millor potser no coincideixen, que subordina la idea de model a la idea de ciutat i que propicia aquella arquitectura que agafa el seu sentit més ple quan li és permès d'establir una mena de freqüència contínua entre el seu moment diguem-ne més plàstic, en què s'organitzen les masses, els volums, els materials, a partir del món mític i sentimental de cadascú, i el moment en què, resolent un programa, ha d'assolir una presència en el món que l'envolta.

Un dels encerts més destacats d'aquest plantejament és, doncs, el de permetre fer compatible un programa escolar amb les particularitats de cada context, i deixar que siguin els criteris d'un exercici projectual els que fixin la manera de fer-ho. Les escoles urbanes en són l'exemple més clar. No hi ha dues situacions idèntiques per poder-hi proposar la mateixa solució. Solars entre mitgeres, amb fronts de carrers de llargades diferents, fondàries edificables diverses, distintes alçades reguladores, solars més grans o més petits, necessitat d'utilització de la coberta de l'edifici com a pati de jocs, reutilització d'altres edificacions, ocupació de patis de mansana, aprofitament de jardins consolidats, etc., tot un seguit d'arguments particulars que determinen que l'únic procediment sigui el de plantejar-se un projecte cas per cas.

Però no s'havia de limitar únicament als casos en què les pressions són més evidents, calia estendre també el mateix procediment als altres centres, situats en solars normalment més grans, dels sectors perifèrics, menys consolidats, caracteritzats per les escasses forces amb què hi arriben els impulsos de la ciutat i que de vegades necessiten d'una forta implantació per excitar-hi un nou sentit d'ordenació o en altres paisatges complexos, en els límits entre l'urbà i el rural, on s'hi acostuma a barrejar tota mena d'edificacions, des de vivendes fins a petites instal·lacions agrícoles i/o industrials, per poder decidir on es fixa la mirada i, si cal, recollir-se en discreció.

Les aportacions particulars sobre aspectes de disseny, construccions, acabats, etc., donen a alguns d'aquests edificis un nivell i una esperança de supervivència destacable, però per mi tenen una significació especial els que fan referència al caràcter i al contingut del

nomous offices came to the conclusion that it was impractical to continue with a policy of types. From then on, new schools should be conceived of on an individual basis if they were to modify and complete the schooling scheme of the city and to make the most of available sites which, in an urban fabric as consolidated as Barcelona's, often present peculiarities. This interest was already to be found present in the new approach to the city and the philosophy that believed an individual project was a suitable tool to respond to each specific situation. It is necessary to say, however, that this procedure had not been entirely left aside. In certain isolated cases, the results obtained had been satisfactory enough to suggest that it be widely followed henceforth.

A school is to be not only a «special container», but also an expressive presence stemming from, and adding meaning to, its context. The underlying attitude accepts that good and best are not necessarily the same. It subordinates type to city and, therefore promotes architecture, in the fullest sense of this word, whenever it is allowed to set up a sort of continuity between its properly architectural—or rather more «plastic»—moment where each creator's myths and feelings organize volumes, quantities and materials and that other moment where, in compliance with its plan, the project must take its place in the actual world.

One of the most outstanding achievements of this policy is making the schooling plan compatible with the particularities of each context as well as letting the criteria of professional practice decide how to carry it out. The best example is provided by schools within the city proper. There are no two identical sites to suggest identical architectural solutions: sites between common party walls; fronts differing in length; diverse buildable depths; varying heights, larger, smaller; a requirement to adapt the building's roof into a playground; the refurbishing of other facilities; the occupation of a block's inner yard; the utilization of consolidated gardens; etc.; in short, an entire series of individual characteristics which compel one to ponder each project on a case-by-case basis.

However, this policy was not to be limited only to the more evident cases. It was necessary as well to extend it to future schools in peripheral sites, which are usually larger, not quite as consolidated and characterized by an atmosphere that receives the weakened waves of the city and, therefore, apparently requires a strong insertion in order to develop a new sense of organization. It was likewise necessary to include those sites halfway between the urban and the rural, where it is customary to blend all types of buildings—from housing to small factories and farming facilities—and a which give us the opportunity to decide where to look and whether we want to withdraw discreetly.

And there are other contributions—design aspects, construction finishes, etc.—but those I find especially significant are the ones that

que podríem anomenar espais complementaris de les aules. Les més de cent escoles que s'han construït tenen en comú el mateix model pedagògic. En totes les variants de programes oficials previstos, es determina que sigui l'aula el lloc destinat per acollir les principals activitats del centre, i basant-se en aquest criteri obliga que el seu funcionament pugui ser diferenciat del de la resta de l'edifici.

D'altra banda, i d'una manera semblant a com es defineixen aquests tipus d'espais en altres edificis públics d'avui dia, els corredors, porxos, sala d'actes, biblioteca, etc., poden afegir al seu sentit literalment funcional la possibilitat de convertir-se en una prolongació per a altres activitats docents i representatives, i constituir-se en centres de recursos al voltant dels quals s'organitzen treballs interdisciplinars, col·lectius, jocs, exposicions i representacions, pròxims a una forma de model combinat entre el tradicional model pedagògic d'aquí i el d'altres països de cultura anglo-saxona.

Aquesta interpretació possibilita la incorporació d'uns espais generosos, definits a partir de l'aspiració de mínima especificat, és a dir, de la construcció i de la geometria, i que situats a la intersecció entre el caràcter públic i el privat del centre són el leimotiv estructurador de l'edifici i un fons intemporal on s'hi projecten les anècdotes de cada dia.

Com a contrapartida, la introducció apriorística d'aquests comportaments corre el risc, per la manca d'una correspondència directa en les dotacions pressupostàries, d'un mínim equipament i mobiliari que li doni suport, de suscitar en alguns casos una certa sensació d'arbitrarietat.

4. Fer de cada edifici un motiu projectual diferent significa un esforç sovint massa proper a formes quintaessenciades de vocació. Algunes oportunitats s'han perdut en el camí, d'altres se n'han sortit. El camí que han traçat i el resultat recollit permeten assegurar que l'estratègia que han seguit, a part de necessària, també era possible.

Alliberats de la càrrega que els afegien els que creien que la màxima eficàcia pedagògica necessita de la màxima especialització del lloc destinat a complaure-la, els nous edificis escolars es preparen per participar del concert dels episodis urbans, decidits a trobar el seu paper en funció del to general.

have to do with the character and content of those spaces we could term complementary to the classrooms themselves. Over 100 schools have been built and they all follow the same educational model. In all the variants of the official plans included in the general schooling scheme, it is established that the classroom must be the most important space where the principal school activities are to take place. Thus, this criterion makes it necessary for their function to be different from the rest of the building's spaces.

As is the case at present with the definition of these same spaces in other public buildings, hallways, porches auditoriums, libraries, etc. may attach to their properly literal significance and function an extended utilization for other school activities. They thus become complex spaces where interdisciplinary and collective activities, games, exhibits and shows take place, an idea which combines our traditional philosophy of education with that of some other Anglo-Saxon countries.

This interpretation makes it possible to include generous spaces, defined by a maximum aspiration of a minimum specificity, that is to say, minimum specificity of both geometry and construction, two characteristics which, being halfway between the public and the private spirit, become the structuring *leit motif* of the building as well as a timeless background for each day's events.

The predetermined introduction of this sort of architectural behavior, however, carries the possibility of making these spaces look somewhat arbitrary because the budgets often are not large enough to permit the required furnishing and equipment.

4. Amid the present-day maze making the design of every building distinctly different implies a distinct effort which, in turn, very often depends on the possibility of a sabbatical. At the same time, this has confirmed the fact that this strategy, for all the many necessary improvements it needs, is very feasible.

Free from the hindrance of a policy which believes that top-notch educational standards depend on a high specialization of the teaching site, the new school buildings are finally beginning to play their part in the urban context—and to play it in accordance with the general scheme.

Santiago Vives i Sanfeliu
Barcelona, 1948

Obtingué el títol d'arquitecte a l'ETSAB l'any 1972. Inicià una col·laboració habitual amb els arquitectes Jordi Bosch i Joan Tarrús el 1977, formant un equip que ha estat nomenat i guardonat diverses vegades amb el premi FAD. Ha estat professor de l'assignatura de Projectes a l'ETSAB entre el 1975 i el 1978, i ponent a les Jornades sobre Edificació Escolar celebrades l'any 1981.

Santiago Vives i Sanfeliu
Barcelona, 1948

Architect. Graduate of ETSAB in 1972. Jointly with the architects Jordi Bosch and Joan Tarrús, he formed a team in 1977 which has been nominated for and awarded the FAD Prize on several occasions. He held the professorship of the projects workshop at ETSAB from 1975 and 1978 and was the rapporteur of the Seminar on School Construction of 1981.

El Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya ha estat un dels organismes de l'Administració que amb major decisió va efectuar, des del començament del canvi democràtic, una transformació profunda dels sistemes de producció i construcció d'edificis. Fruit d'aquest esforç ha sorgit una àmplia gamma d'edificis que, distribuïts per tota la nostra geografia, assenyalen la possibilitat de canvis qualitatius en un tema tan degradat des del final de la guerra civil com és el de l'arquitectura escolar. Entre aquest conjunt de realitzacions, publiquem una ressenya d'algunes obres, escollides entre una mostra proporcionada pel mateix Departament. La descripció és molt sumària atès que, majoritàriament, aquestes obres han estat objecte d'interès per part de nombroses publicacions nacionals i estrangeres.

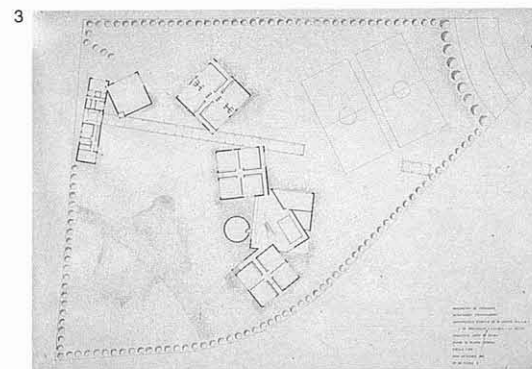
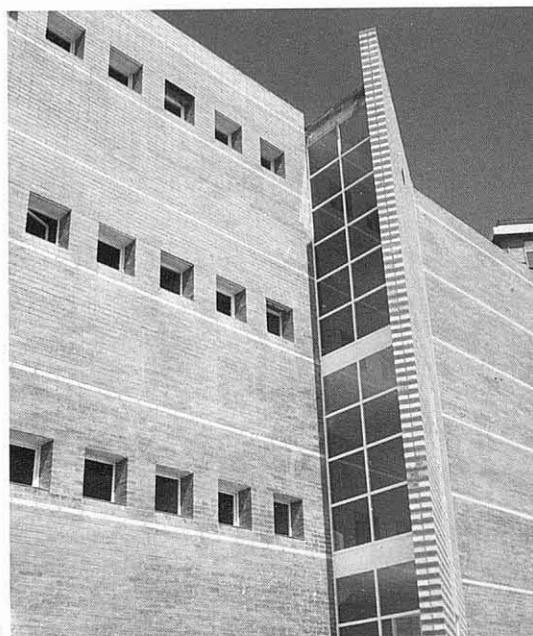
L'esforç realitzat marca una línia exemplar d'actuació per part de l'Administració, que es pot veure traumàticament interrompuda davant l'adopció de les mesures recents que promouen la separació entre projecte i direcció, ja que aquesta, a partir de les actuals disposicions, està deslligada dels arquitectes projectistes i oblidada la continuïtat imprescindible entre projecte i construcció a través de la qual, ara i sempre, s'ha produït l'arquitectura digna d'aquest nom.

La nova dinàmica iniciada pel Departament d'Ensenyament és un indicador —esperem que conjuntural— de com un enteniment burocràtic de criteris de «racionalitat» i «eficàcia» pot conduir al bloqueig d'una de les iniciatives més globalment renovadores de la nostra Administració.

The Departament d'Ensenyament of the Generalitat de Catalunya is one of the public offices that, from the very outset of the transition into democracy, has most resolutely undertaken the task of a deep transformation of the methods of production and construction of government-sponsored buildings. As offspring of this effort are the vast array of buildings throughout Catalonia which point to the possibility of transforming the quality of the architecture of schools, an area that from the end of the Civil War has displayed a high degree of neglect. From this collection of works, QUADERNS introduces a few projects from a list provided by the Direcció General d'Ensenyament. Descriptions are necessarily brief in attention to the fact that most of these works have aroused the interest of many other journals, both in Spain and abroad.

The efforts made mark an exemplary line of action on the part of the government, drastically interrupted due to the recent measures adopted which foment the separation between project and administration since the latter, following current regulations, is cut off from projecting architects, and has forgotten the essential continuity between project and construction through which, now as always, architecture worthy of the name has been produced.

The new dynamic begun by the Departament d'Ensenyament is an indication —hopefully without lasting consequences— of how a bureaucratic understanding of criteria of «rationality» and «efficiency» can lead to a block in one of the most globally renovating initiatives ever taken by our government.

1 Centre escolar d'E.G.B. (8 unitats)

A school center (8 E.G.B. units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
El Vendrell (Tarragona)
ARQUITECTE / ARCHITECT:
Anton Maria Pàmies
1983-1985

2 Centre escolar d'E.G.B. (16 unitats)

A school center (16 E.G.B. units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Sant Pere i Sant Pau - Tarragona
ARQUITECTE / ARCHITECT:
Pau Pérez Jové
1983-1985

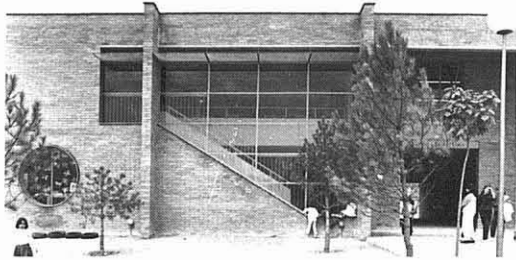
3 Centre escolar d'EGB i preescolar

School center (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Vilanova i la Geltrú. Barcelona.
ARQUITECTE / ARCHITECT:
Josep Maria Rovira.
1983-1985

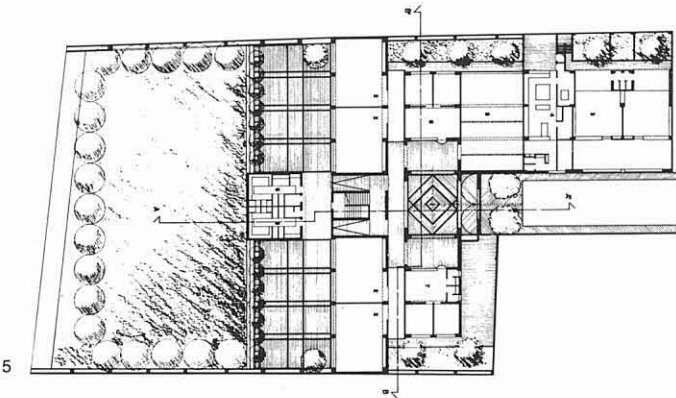
4

4

5

5

4 Centre escolar d'EGB i preescolar

School center (EGB and preschool units)

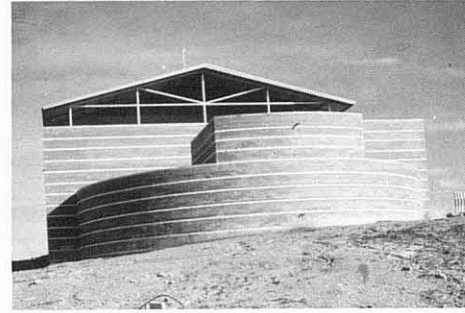
EMPLAÇAMENT / SITE:
Òdena. Barcelona.
ARQUITECTE / ARCHITECT:
Josep Antoni Acebillo.
1982-1984

5 Centre escolar d'EGB i preescolar

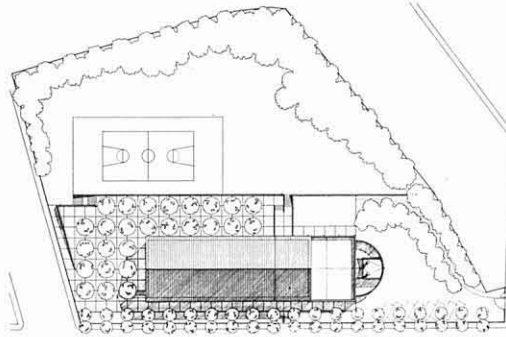
«Pau Sans»

Pau Sans school (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
L'Hospitalet de Llobregat. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Jordi Bosch, Joan Tarrús, Santiago Vives.
1981-1983

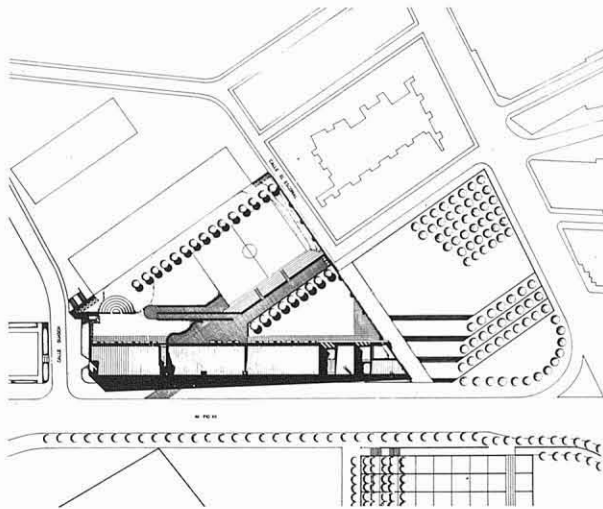
6

6

7

7

6 Centre escolar d'EGB i preescolar

«Francesc Aldea»

Francesc Aldea school (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Terrassa. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Jaume Bach, Gabriel Mora.
1982-1984

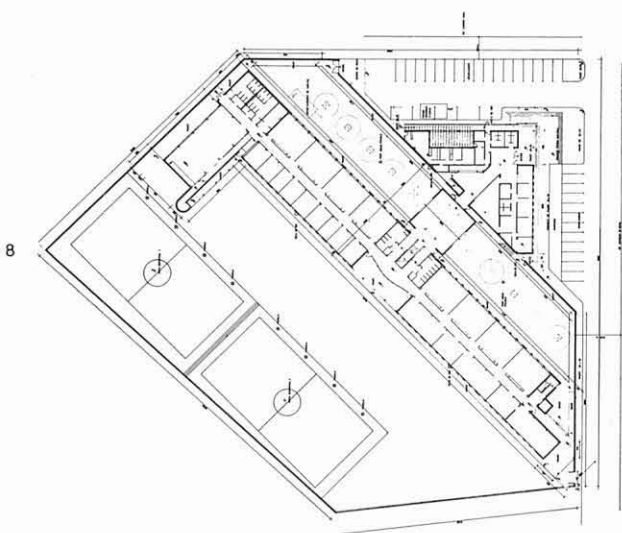
7 Centre escolar d'EGB i preescolar

School center (EGB and preschool units)

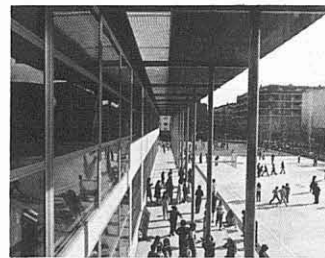
EMPLAÇAMENT / SITE:
Badalona. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Mario Lluís Corea, Faustino Edgardo Mannino.
1983

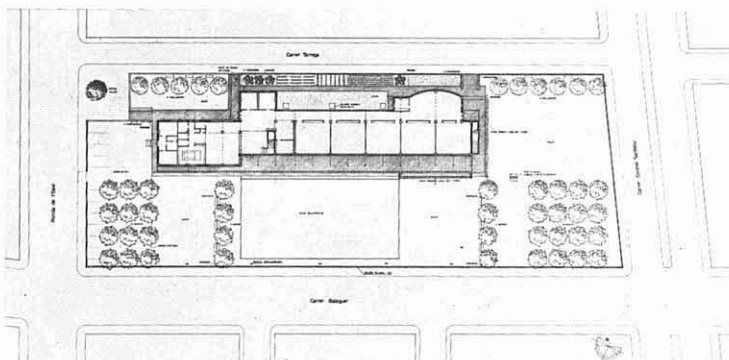
8

8

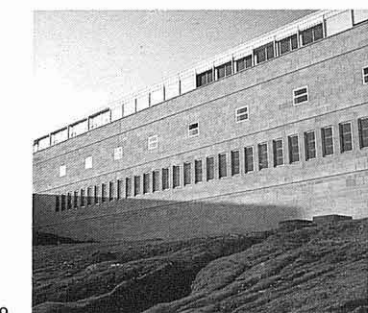
10

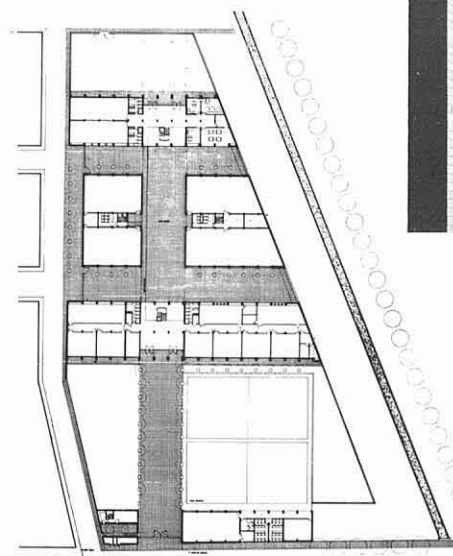
10

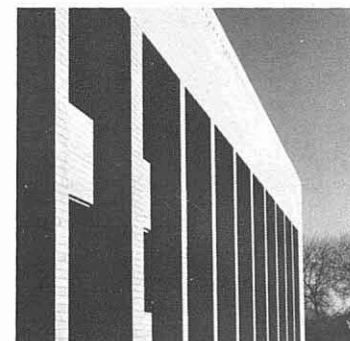
9

9

11

11

8 Centre escolar de BUP

BUP school

EMPLAÇAMENT / SITE:

Manlleu. Barcelona.

ARQUITECTES / ARCHITECTS:

Lluís Nadal, Josep Goday, Javier Ramos.
1982

9 Centre de formació professional «La Bastida»

La Bastida professional training center

EMPLAÇAMENT / SITE:

Santa Coloma de Gramanet. Barcelona.

ARQUITECTES / ARCHITECTS:

Eduard Bru, Josep Lluís Mateo.
1981-1983

10 Centre escolar d'EGB i preescolar «l'Excorsador»

L'Excorsador school (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:

El Prat de Llobregat. Barcelona.

ARQUITECTES / ARCHITECTS:

Antonio Armesto, Carles Martí-Arís, Joan F.
Chico, Joan M. Mascó, Joan C. Theilacker.
1982-1983

11 Centre de formació professional

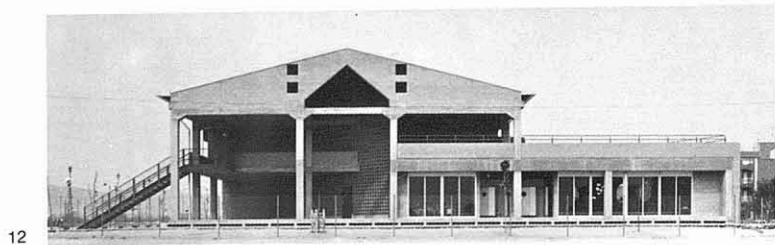
Professional training center

EMPLAÇAMENT / SITE:

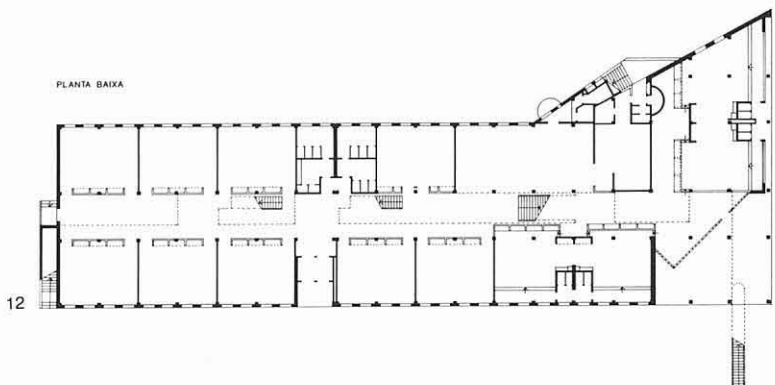
El Prat de Llobregat. Barcelona.

ARQUITECTE / ARCHITECT:

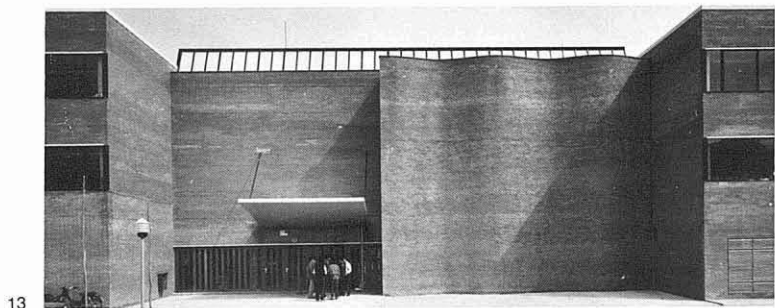
Agustí Mateos.
1982-1985

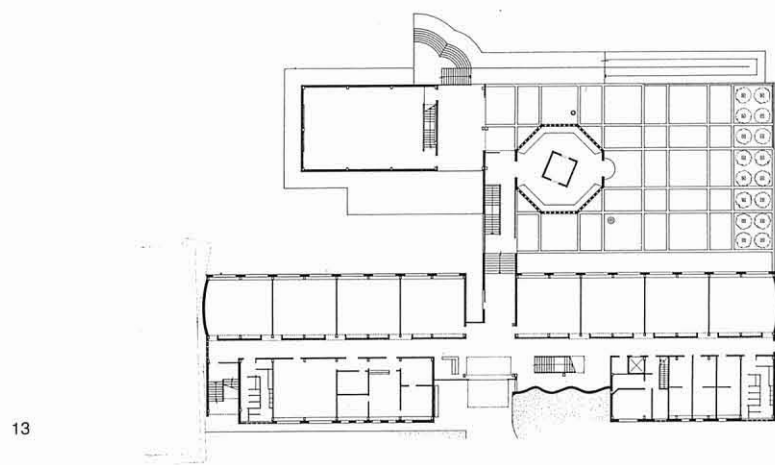
12

12

13

13

12 **Centre escolar d'EGB i preescolar
«Catalunya»**

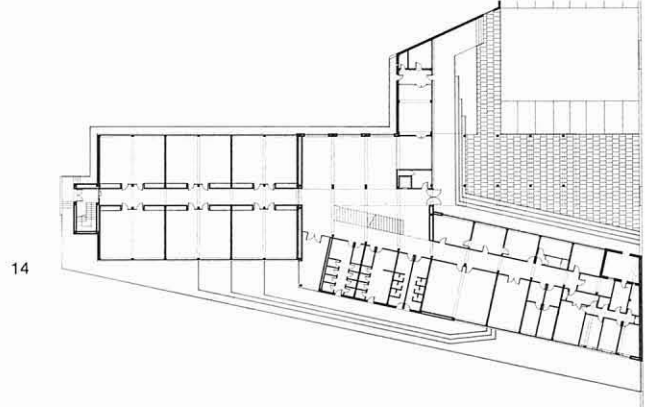
**Catalunya school (EGB and
preschool units)**

EMPLAÇAMENT / SITE:
Sant Adrià del Besòs. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Josep Maria Martorell, Oriol Bohigas, David
McKay.
1982-1983

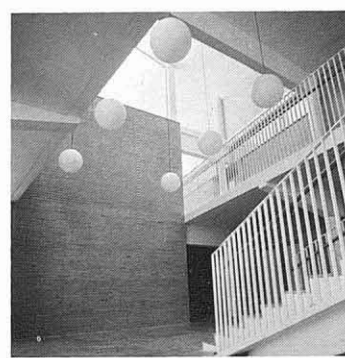
13 **Centre escolar de BUP**

BUP school

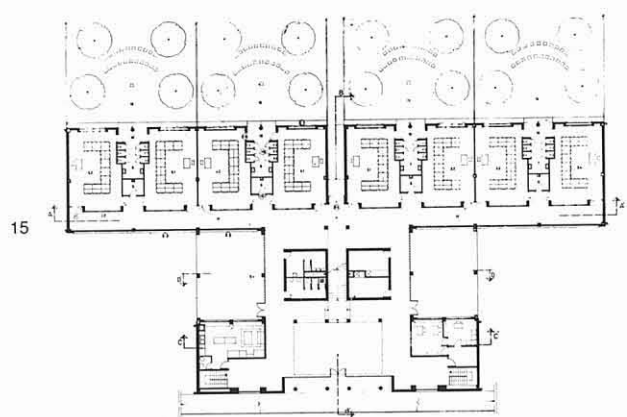
EMPLAÇAMENT / SITE:
Sant Cugat del Vallès. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Víctor Rahola, Lluís Bravo.
1982-1984

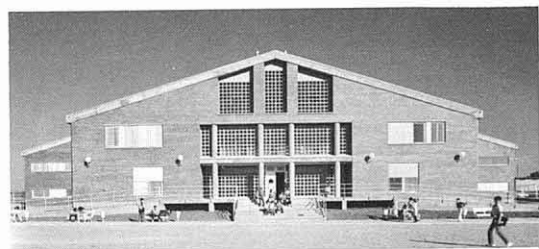
14

14

15

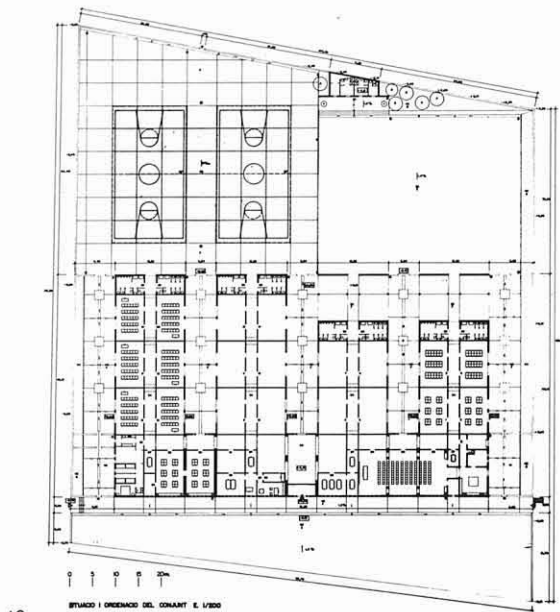
15

15 **Centre escolar d'EGB
i preescolar**

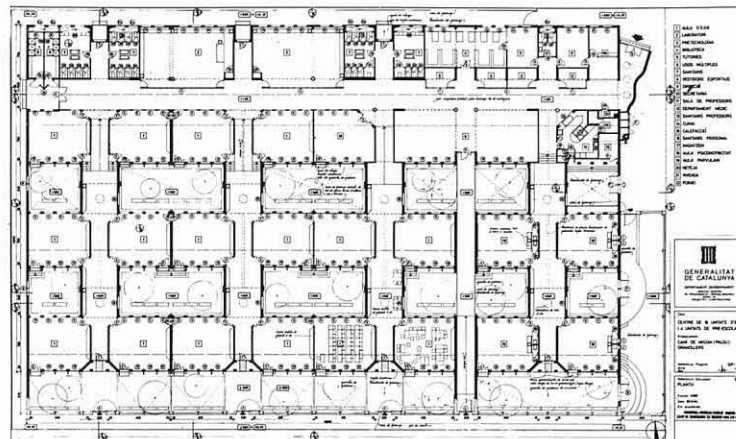
EGB school and preschool center

EMPLAÇAMENT / SITE:
Les Franqueses. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Jaume Sanmartí, Joan Valls, Claudio
Carmona.
1982-1984

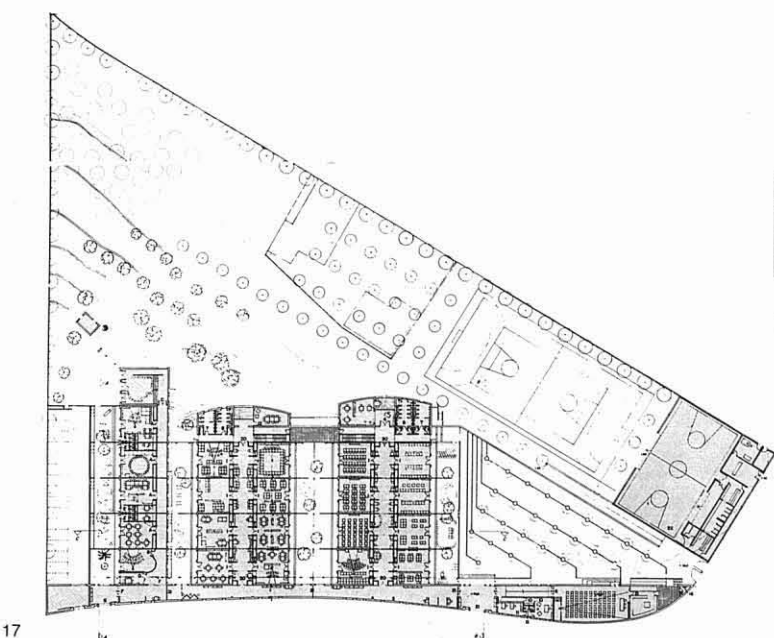

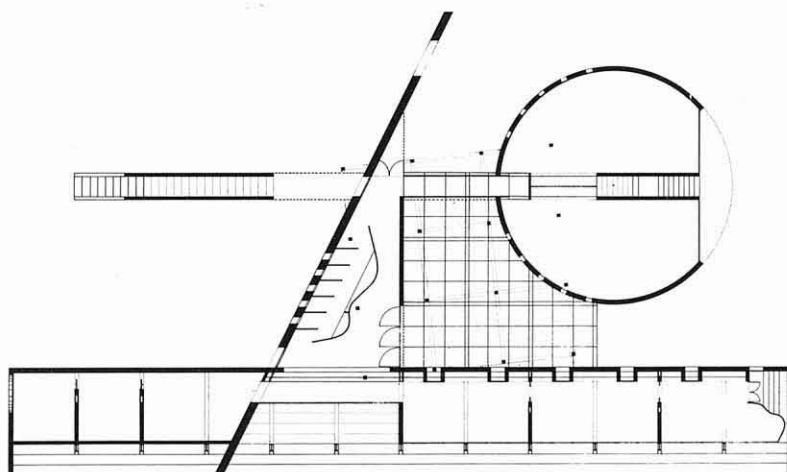
16

18

17

19

16 Centre escolar d'EGB i preescolar

School center (EGB and 4 preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Badalona. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Jordi Garcès, Enric Sòria.
1983

17 Centre escolar d'EGB i preescolar «El Cross»

El Cross school (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Mataró. Barcelona.
ARQUITECTE / ARCHITECT:
Manuel Brullet.
1983

18 Centre escolar d'EGB i preescolar

School center (EGB and preschool units)

EMPLAÇAMENT / SITE:
Palou. Barcelona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Josep Maria Martorell, Oriol Bohigas, David McKay.
1983

19 Centre escolar unitari

Unitary school center

EMPLAÇAMENT / SITE:
Santa Llogaia d'Alguema. Girona.
ARQUITECTES / ARCHITECTS:
Jordi Ros, Serafi Presmanes, Josep Antoni Presmanes.
1984